

סופגניות ופת הבא בכיסנין

ויסעו מבית אל ויהי עוד כברת הארץ לבוא אפרתה ותלד רחל ותקש בלדתה: (בראשית לה, טז)

כתב הרמב"ן ז"ל, הנכון מה שחשב בו ר' דוד קמחי כי הכ"ף לדמיון ואיננה שרשית, ומוצא המלה, היו לברות למו (איכה ד י), ותברני לחם (ש"ב יג ה), ענין אכילה מועטת בבקר, ופירושה שיעור מהלך ארץ מן הבקר עד לעת האוכל, כי כן ישערו כל הולכי דרך:

אחד מהדיונים בקשר לפת הבא בכיסנין הוא אכילת "ארוחת הבוקר", למי שאוכל עוגה עם קפה, האם יש בזה קביעות שמחייב ברכת המוציא וברכה"מ, כמו שיבואר בעז"ה לקמן.

אכילת סופגניות בחנוכה

נשאלתי האם יש חשש קביעות סעודה באכילת "סופגניות". ראשית צריך לדון מה עיקר הברכה שמברכים על סופגניות.

דבר שבלילתו עבה שבישל

והנה נחלקו הדעות (או"ח קסח, יג) בדבר שבלילתו (לישת הקמח במים) עבה, אם בשלה או טגנה האם מברך עליה המוציא, או בורא מיני מזונות. דעה הראשונה סוברת שאפילו אם יש עליה "תוריתא דנהמא" (צורת פת), ברכתו אינו אלא בורא מיני מזונות, משום שברכת "המוציא" אינו הולך אלא אחר שעת אפייה, וכאן לא נאפה. יש חולקין ואומרים דכל שתחילת העיסה עבה, אפילו ריככה אח"כ במים ועשאה סופגנין (פירוש עיסה שלשוה ועשאה כמין ספוג) ובשלה במים או טגנה בשמן, מברך עליהם המוציא. וכתב הרמ"א שנהגו להקל. אבל המחבר ממשיך ואומר שירא שמים יצא ידי שניהם, ולא יאכל אלא ע"י שיברך על לחם אחר תחלה.

ועל מש"כ המחבר שלכתחילה יאכלנה בתוך הסעודה, העיר בכיה"ל שלפי הצד שברכתו במ"מ, א"כ לכאורה הוי כמו פת הבא בכיסנין, שאין ברכת המוציא פוטרו. עי"ש שהביא מש"כ המג"א בשם השל"ה הק' שכיון שבלילתה עבה, ואין ממלאין בשום דבר, וגם לא נילושוין עמו, להכי פת פוטרותן. המג"א מיאן מתירוצו של השל"ה הק' והקשה עליו מכעבין יבשים דג"כ בלילתה עבה ואפ"ה מברך בתוך הסעודה. ותי' הא"ר דהתם הדרך לאכלו רק לקינוח ולא למזון, משא"כ בזה. המג"א תי' דהכא מיירי שממולא בשר שהוא ג"כ בא לתבשיל ולמזון ולא לקינוח. ממשיך הביה"ל דהיכא שאין ממולא יש לעשות עצה אחרת שכתבו האחרונים, שיכוין לאכלו למזון ולא לקינוח. ובספר הלכה ברורה תירץ דהיכא שמכוין בהדיא לפטור בברכת המוציא המינים אלו בכל גווני יכול לפטור אותן.

אכילת סופגניות בתוך הסעודה

ויש לדון לפי כל הנ"ל מה הדין בסופגניות שלנו, שהרי מצד אחד הם דומים למה שמדובר במחבר, משום שהם ג"כ בלילה עבה שנטגן בשמן עמוק. אבל מאידך אחרי הטיגון ממלאים אותו בריבה או מילוי מתוק אחר, א"כ בוודאי א"א לומר כפי' השל"ה הק' או המג"א, שסופגניות בוודאי אינם נאכלים אלא לקינוח ולא לשובע כחלק מהסעודה, א"כ אין הברכה של הפת פוטרותן. ונראה שגם העצה של האחרונים שיכוון לאכלם בתורת מזון ולא לקינוח לא יועיל, שתינח בציוור של המחבר י"ל שדעתו מועיל הואיל ומדובר בדבר שאינו ברור מצד עצם מהותו שהוא לקינוח, אבל בסופגניה שברור שאינו אלא לקינוח כמו כל עוגה, נראה פשוט שלא יועיל דעת שאוכלו למזון. הגע בעצמך האם נאמר שמי שיאכל סוכריה או גלידה ויאמר שכונתו למזון ולא לקינוח, האם יועיל דעתו. ומש"כ בסוף בשם ספר הלכה ברורה שאם התכוון להדיא שברכת המוציא יפטור גם הסופגניה, יש להסתפק אם זה יועיל לסופגניות שלנו, שלכאורה דבר פשוט שאם התכוון שברכת המוציא יפטור גלידה שלא מועיל. אמנם שוב התבוננתי שלפי מה שהביא הביה"ל (ד"ה והלכה כדברי כולם) קושיית הגרע"א אמאי לא כתב המחבר דירא שמים יצא ידי כולם, כמ"ש בסעיף יג. דהיינו שירא שמים לא יאכל פת הבא בכיסנין אלא בתוך הסעודה, והביה"ל (סעיף ח) הביא שבח"א משמע דאף על לעק"ך וקיכלי"ך לכתחלה ראוי שיכוין בשעת ברכת המוציא לפטור אותן, א"כ מבואר שמועיל כוונה לפטור פה"ב, אע"ג שאוכלו לקינוח, ושונה מגלידה וסוכריה, שכאן לפחות יש עליו תואר לחם, ודו"ק.

ולפי"ז מי שרוצה לאכול סופגניה בתוך הסעודה, בוודאי לא יברך ברכת במ"מ, שלפי היש חולקים אזלינן בתר תחילת עשייתו, והוי כמו פת וברכתו המוציא, א"כ מספק אין לו לברך ברכת במ"מ, דספק ברכות להקל. ולתחילה יכוון להדיא לפוטרו בברכת המוציא. שוב ראיתי במשנ"ב מהדורת "דירשו" שכן הורה בשו"ת אור לציון, (לא מצאתי בפנים). עוד הביאו שם בשם הגרשז"א זצ"ל, (הליכות שלמה חנוכה יז, י) שאין לברך על אכילת סופגניה בסוף הסעודה משום שהן משביעות, וכוונתו באכילתו גם לשובע, וצ"ע אם זה אכן המציאות היום, שהרי אפילו מי שכבר שבע יאכל סופגניה.

שיטת הט"ז אם נטגן בשמן הרבה

שוב ראיתי שמעירים, שיתכן שסופגניות שלנו שמתבשלות בשמן הרבה, יתכן שלכו"ע ברכתו במ"מ ולא המוציא. דיעויין בביה"ל (שם ד"ה וכו"ז וכו') ששיטת הט"ז הוא שאפילו להיש חולקין דאזלינן בתר מעיקרא, היכא שהוא מטוגן הוא בכלל פת הבאה בכיסנין ואינו מברך המוציא בדלא קבע. וכתב שהשמיט דבריו במשנ"ב משום שהרבה אחרונים (חמד משה, נהר שלום, מאמר מרדכי ואבן העוזר) חולקין עליו, והוכיחו דלשיטת היש חולקין מברך המוציא אפילו בדלא קבע.

אבל לדינא הסכימו כמה אחרונים להט"ז (עיין באבן העוזר ובבית מאיר והגר"ז) דע"י טיגון שמטגנה לבסוף בשמן נעשה פת הבאה בכיסנין כמו אם היה גילוש בשמן. ובענינו בדלא קבע עלייהו מברך לכו"ע ברכתו במ"מ ועל המחיה, ובדקבע תליא בשתי אלו הדעות, דלדעה ראשונה במ"מ ועל המחיה, דהטיגון ביטלו מתורת פת כיסנין, ולדעת היש חולקים המוציא ובהמ"ז. ולפי"ז אם אינו אוכל כשיעור קביעת סעודה, אפילו הירא שמים אינו צריך לאוכלו בתוך הסעודה.

אכילת סופגניות שלא בתוך הסעודה

ויש להסתפק מי שאוכל כמה סופגניות שלא בתוך הסעודה, האם יש לחוש לקביעות סעודה, כמו באכילת הרבה פת הבא בכיסנין, (כשיבואר בעז"ה לקמן).

והנה בפת הבא בכיסנין אם אכל שיעור קביעות סעודה חייב לברך המוציא וברכת המזון, (שיעור קביעות סעודה יבואר בעז"ה לק'), אבל בסופגניות שלפי הדעה הראשונה (ומשמע שהיא הדעה העיקרית) שברכתו מזונות, לא הוי כפת הבא בכיסנין, אלא כמעשה קדירה, שאפילו אם קבע סעודתו עליו אינו מברך המוציא. והטעם דאזלינן בתר סוף שנתבשל ולא נאפה, א"כ אין "שם" פת עליו כלל. ולפי היש חולקים דינו כפת וצריך לברך המוציא אפילו בלי קביעת סעודה, (אם לא כפי הט"ז דהוי עכ"פ כפת הבא בכיסנין). וכבר כתב הרמ"א שנהגו להקל כשיטה ראשונה, א"כ בדיעבד אפילו אם אכל כמה סופגניות, דנחשב שאכל שיעור שאחרים קובעים עליו, אינו מברך המוציא וברכת המזון.

"ירא שמים"

אמנם ה"ירא שמים", שכתב עליו המחבר שחושש לשיטת היש חולקין, אז לפי הביה"ל שלהלכה מודים האחרונים להט"ז שדינו כפת הבא בכיסנין, אז יכול לאכלם שלא בסעודה, ובפרט שלא יאכל כדי שיעור קביעות סעודה.

פת הבא בכיסנין

ראשית עלינו לברר מה נחשב לפת הבא בכיסנין. והנה בשו"ע (או"ח קסח, ח) כתוב וז"ל פת הבאה בכיסנין, יש מפרשים: פת שעשוי כמין כיסים שממלאים אותם דבש או סוקר ואגוזים ושקדים ותבלין. וי"א שהיא עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה, והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה, (וי"א שזה נקרא פת גמור), אלא אם כן יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך, שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, וכן נוהגים). וי"מ שהוא פת, בין מתובלת בין שאינה מתובלת, שעושים אותם כעבים יבשים וכוססין אותם, והם הנקראים, והלכה כדברי כולם שלכל אלו הדברים נותנים להם דינים שאמרנו בפת הבאה בכיסנין.

האם די ברוב מי פירות

ונחלקו האחרונים בשיטת הרמ"א שלא די בזה שיש טעם של הדבש ניכר בעיסה, האם די שיהיה לכה"פ רוב דבש ומי פירות נגד המים, או"ד שצריך שיהיה העיקר הדבש ומי פירות.

שיטת שו"ע הרב שדי ברוב, וז"ל ויש מפרשים שפת הבאה בכיסנין היא פת שנלושה בדבש או בחלב וחמאה או בשומן או בשמן או במי ביצים או במי פירות ויין או בשאר משקין חוץ ממים, ואפילו עירב בה מעט מים **אם הרוב הוא משאר משקין מברכין עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג'**, ואע"פ שכל המשקין אין מוציאים העיסה שנלושה בהם מתורת לחם לענין חלה, מכל מקום אין דרך בני אדם לקבוע סעודה אלא על פת שנלושה במים, לפיכך אין בה חשיבות לחם גמור לברך המוציא וברכת המזון אלא א"כ אוכל שיעור שרוב בני אדם קובעים עליו.

אמנם המשנ"ב (ס"ק לג) כתב שכוונת הרמ"א היא **שכ"כ תבלין מעורב בהן עד שעל ידי זה יהיה מנכר התבלין בטעם יותר מהקמח**, וכן בדבש ושמן וחלב בעינין שיהיה הרוב מהן ומיעוט מים, שע"ז נרגש מהן הטעם הרבה מאד עד שע"ז הם העיקר וטעם העיסה טפל. וכן בציוור הראשון שכתב השו"ע שממלאין מהם בעינין ג"כ שיהיה המילוי הרבה כ"כ עד שע"ז יהיה נרגש הטעם הרבה מאד. וכן מורה לשון הרמ"א "שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר".

להמניות "מזונות"

ויהיה נ"מ בזה לענין מה שנקרא להמניות מזונות, שאפילו אם נילש עם יותר מחמישים אחוז מי פירות או חלב, אבל בוודאי לא נחשב ש"נרגש הטעם הרבה מאוד" עד שטעם העיסה טפל, ובקושי אפשר להבחין שזה אכן "להמניה מזונות", אז לפי שו"ע הרב יהיה לו דין פה"ב, אבל לפי הבנת המשנ"ב בדעת הרמ"א לא יהיה עליו דין פה"ב אלא לחם גמור, אז אפילו במקרה שאין כאן "קביעות סעודה" מחמת שאר מאכלים שאוכל עם הלחמניה, כמו שיבאר בעז"ה לקמן, יצטרך לברך עליו המוציא וברכה"מ.

ונראה שזוה דומה למה שדן הביה"ל (סעיף ז, ד"ה שכמעט הדבש) בעיסה שעושין בפורים וממלאין אותה בשומשמן, שלא נבטל ממנה שם פת עד שיהיו השומשמן הרבה עד שיהיה מנכר טעם השומשמן יותר מטעם העיסה, וע"פ רוב העיסה של פורים שעושין בזמננו אין בה שומשמן כ"כ. ובפרט שלחם שהוא אין עשוי בזמננו לקינוח ולתענוג כמו שזכרו הראשונים בפת הבאה בכיסנין רק לשבוע ולחם גמור הוא, וכן כתב הגר"ז בסידורו.

פשטידא

ויותר מבואר במנ"ב וביה"ל (סעיף יז), דהנה כתב המחבר שפשטיד"א הנאפית בתנור בבשר או בדגים או בגבינה, מברך עליה המוציא וברה"מ. וכתב המשנ"ב דהיינו אפילו בדלא קבע עלייהו, ולא דמי לפת הבאה בכיסנין דלא מברך עלייהו המוציא בדלא קבע סעודה עלייהו, דשאני התם דאין עשוין אלא לקינוח סעודה ולמתיקה משא"כ פשטיד"א שממולא בבשר דרך לאכלם לרעבון וכדי לשבוע, והוי כמו שאר פת ובשר כשאוכל כאחד. אמנם כתב המשנ"ב שאם עשוין ריקין קטנים ומעורב בהם פתיתין של בשר וניכר שאין עשויים כ"א לקינוח אחר הסעודה דינו ממש כפת שמעורב בפירות ובשאר מיני מתיקה דאינו מברך עלייהו ברה"מ"ז בדלא קבע עלייהו.

וכתב הביה"ל דאף המחבר מודה לדברי הט"ז דמילוי בשר הוי כמו מילוי פירות, (ודלא כמג"א שכתב לענין פשטידא שאפילו לא קבע עליו מברך ברכת המוציא, דהנהו לא מבטלי תורת לחם משום דהם עצמן מזון, משא"כ פירות דהוי קינוח. וכ"מ בש"ג כ"כ של"ה, אבל הק' דבתניא כתב עלה ודוקא כשקבע סעודתו עליו, א"כ דינו כפת כיסנין), ורק דהמחבר מיירי בשהיה עשוי כעין סתם לחם שעשוי לשבוע, וע"כ לא הוי בכלל פת כיסנין שעשוי רק לקינוח ולמתיקה בעלמא, [וכמו שכתבו הפוסקים דפת כיסנין הוא העשוי רק לקינוח סעודה בעלמא], וכמו שמורה לשון הרי"א"ז שכתב שהן עשוין פת ולפתן כאחד ולקביעת סעודה הם עשוין, ור"ל דחשיב הבשר והדגים שממולא בתוכו כמו שאוכל לחם עם בשר ודגים הואיל שלחם זה עשוי לקביעת סעודה ולא לקינוח.

ועי' בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן לב) וז"ל ובענין מזונות לחם שבזמנינו, אם נעשין בתערובת רוב מי פירות, דהיינו שיהיו משונין בטעם ובמראה, ורק מיעוט מים באופן שמן הסתם ניכר היטב הטעם בעיסה אין בידינו למחות בחוזק יד. אבל לולא זה ויש חשש גדול שלא נעשה באופן הנ"ל אעפ"י שלדעת הב"י אולי גם זה מועיל, מכ"מ בודאי שומר נפשו ירחק מזה.

וכל ענין לחם מזונות שאוכלים סעודות שלמות וגדולות בלי נט"י ובלי ברכת המוציא, יש בזה כעין זלזול בנט"י וגם מכניסים עצמם לספקות גדולות לדינא אם אוכלים יחד עם שאר הסעודה כדי שביעה.

וודאי מה שעושים היום משקים הקלים שרובן מים ומיעוטם איזה אבקת פירות או רכוז, אין זה בגדר מי פירות ופשוט.

בורקס

ולפי"ז נראה ברור שמי שאוכל בורקס גדול הממולא בנקניק או אפילו בתפוח אדמה, שעליו לברך המוציא וברכה"מ. שבשלמא הבורקסים הקטנים י"ל שהדרך לאכלם ל"נשנוש", א"כ הוי כמו שמתאר המשנ"ב ה"רקיין קטנים ומעורב בהם פתיתין של בשר וניכר שאין עשויים כ"א לקינוח", אבל הבורקסים הגדולים בוודאי עשויים לאכילה ושובע, א"כ אפילו אם מצד העיסה הוי עכ"פ רוב מרגרינה, שלפי שו"ע הרב יש עליו שם פה"ב, אבל א"א לומר דעיקרו לקינוח, א"כ ברכתו המוציא. ואפילו בהקטנים יש לפקפק, שאפילו אם יש כאן "רוב" שמן ומרגרינה, אבל אין לומר שכמעט השמן היא העיקר, כהגדרת הרמ"א והמשנ"ב. אבל בזה י"ל שלפי הט"ז שמילוי של בשר וירקות משווהו לפה"ב, ומשמע שהמשנ"ב נוקט שגם המחבר מודה לזה, א"כ יש על מי לסמוך לברך עליו במ"מ.

שו"מ במשנ"ב מהדורת "דרשו" (קסח, על משנ"ב ס"ק צד) שכ"כ הגר"נ קורליץ שליט"א לחלק בין בורקסים הקטנים להגדולים.

פיצה

ועל דרך זה יש לדון על פיצה, שאפילו אם רוב ה"מים" שבעיסה הוא חלב, אבל שוב תינח לשו"ע הרב שתלוי ברוב, אבל לפי המשנ"ב ורמ"א צריך שיהיה ניכר היטב, ובפיצה א"א להבחין בין הנלוש במים לנלוש בחלב, א"כ לדברי המשנ"ב בפשטות יהיה ברכתו המוציא. אלא שלפי הט"ז י"ל דנחשב "ממולא", דלא גרע מבשר וירקות, (אלא דיש להסתפק האם צריך דווקא שיהיה "ממולא" ממש, דהיינו שהעיסה סובב הפירות). אבל לפי שהבאנו מכמה מקומות במשנ"ב שצריך שיהיה דבר שעיקרו לקינוח ולא לאכילה ושובע, א"כ פיצה שאין הדרך לאכלו ל"קינוח" ברכתו המוציא. (ושמעתי שבעיה"ק לייקווד עקב סקר שיצא שרוב אכילת פיצה באמריקה הוא לארוחה, פסקו שחייב לברך אפילו על חתיכה אחד, ולא כמו שהיה מקובל כל השנים שרק על שני חתיכות צריך לברך המוציא).

שוב ראיתי במשנ"ב מהדורת "דרשו" (קסח משנ"ב ס"ק צד) שדעת הגרשז"א זצ"ל שמקומות שהדרך לקבוע סעודה על פיצה, דינה כפת גמור, וברכתה המוציא וברכה"מ אפילו אם אינו אוכל כשיעור קביעת סעודה. וכן דעת הגר"ח פ"ש שיינברג זצ"ל (הובא בספר וזאת הברה ברור הלכה ד, ג). אבל דעת הגריש"א שאף אם הדרך לקבוע עליה, ברכתה במ"מ, רק באופן שהאוכל קובע עליה אז ברכתה המוציא, משמע אפילו אם לא אכל שיעור קביעת סעודה.

ואולי על ה"פיציות" שהם פיצה עגולה מאוד קטנה, יש לסמוך לברך עליו במ"מ, דאז י"ל שעיקרו נעשה לנשנוש ולא לאכילת סעודה.

"דלי רול"

ויש לדון ג"כ על מה שנקרא "דלי רול", והוא שלוקחים עיסה, וממלאים אותה בכל מיני "דלי" כמו "פסטרמה" או "נקניק הודו" או בשרים, ואופים אותו. ושוב יש לדון על העיסה, וגם דשם בוואי אינו עשוי לאכילת קינוח אלא לעיקר הסעודה, א"כ אין לאכלו חוץ לסעודה בברכת במ"מ.

האם ירא שמים לא יאכל פה"ב

ועי' בביה"ל (ד"ה והלכה כדברי כולם) שהביא קושיית הגרע"א אמאי לא כתב המחבר דירא שמים יצא ידי כולם, כמ"ש בסעיף יג. ותל' המאמר מרדכי דכיון דלא נזכר בהדיא שחולקים הפוסקים בזה, ואפשר דמודו להדדי.

אכילת פה"ב תוך הסעודה

עוד איתא התם (קסח, ח) לחמניות, אותן שבלילתן עבה שקורין אובליא"ש, לחם גמור הוא ומברך עליו המוציא ובהמ"ז. ואותן שבלילתן רכה ודקים מאוד שקורין ניבלא"ש, מברך עליהם בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, ואם קבע סעודתו עליהם, מברך המוציא וברכת המזון. ואי אכיל להו בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה, טעונים ברכה לפנייהם ולא לאחריהם. וכתב הביה"ל (שם ד"ה טעונים ברכה לפנייהם) בשם המג"א דה"ה לכל פת הבא בכיסנין המבואר בסעיף ז'. אבל לדידן דמספקינן בפת הבא בכיסנין מאי הוא, אף דהמחבר פסק להקל בכולם, היינו משום

דספק דרבנן להקל, ואין מצריכין לו לברך המוציא ובהמ"ז כשאר פת, משא"כ בעניננו להצריכו ברכה תוך הסעודה משום דנחזיקו לפת כיסנין אין סברא, דאדרבה ספק דרבנן להקל ושמא מין זה פת גמור הוא ונפטר בברכת המוציא. ע"כ אין לברך על פת כיסנין בתוך הסעודה אא"כ הוא פת כיסנין לכו"ע, דהיינו שממולא וגם נילוש בדבש וכה"ג והוא דק ויבש. ולפי המאמר מרדכי דאפשר דמודו זה לזה אין קושיא כ"כ. ולדינא נראה דבאוכל דבר הנילוש בדבש ומי ביצים וכה"ג בתוך הסעודה כגון לעק"ך וקיכלי"ך, או שאוכל כעבי"ך יבשים, לא יברך בתוך הסעודה אפילו אם אוכלן לקינוח. ואם אוכל מדברים הממולאים בפירות המברך עליהו בתוך הסעודה לא הפסיד, דמשמע דרוב הפוסקים סוברין כן דזהו פת כיסנין. ובח"א משמע דאף על לעק"ך וקיכלי"ך לכתחלה ראוי שיכוין בשעת ברכת המוציא לפטור אותן.

עוגה שלנו

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' לג) מבואר שמיני הקייקס (עוגה) שבמדינתנו ודאי גם למהרש"ל והב"ח ודעימייהו יודו שהם ודאי כיסנין, דהרי הצוקער והביצים והשמן הוא כמעט מרובה מן הקמח, שלכן הם בדין כיסנין ודאי. וקצ"ע שהרי הרמ"א חלק על המחבר הסובר שדי בזה שטעם התבלין ניכר בעיסה, אלא שאינו נחשב לפה"ב אא"כ יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך, **שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר**, משמע שמיירי באמת במצב שיש הרבה דבש ותבלין, ובכל זאת לא כתב שלכו"ע הוי פה"ב, אלא רק לשיטה זו, וצ"ע.

ברכה אחרונה על פה"ב שאכל לפני הסעודה

הגרמ"פ לא מדבר על אכילת פה"ב בסוף הסעודה לקינוח, אלא באכילת פה"ב לפני הסעודה, לענין אם חייב לברך עליו ברכה אחרונה לפני שנוטל ידיו לסעודה.

והכי איתא בשו"ע (או"ח קעו, א) ברך על הפת, פוטר את הפרפרת, דהיינו פירורי פת דק דק שדיבקם עם מרק או דבש. ברך על הפרפרת, לא פטר את הפת. וכתב המשנ"ב (ס"ק ב) ולענין ברכה אחרונה אם אכלן רק לתענוג או להשביע קצת צריך לברך עליהם ב"א קודם הסעודה, ואם לא בירך עד שבירך בהמ"ז בדיעבד בהמ"ז פוטר כל מיני מזונות. וי"א דאם דעתו לאכול מיני מזונות גם בתוך הסעודה, נחשבת לאכילה אחת ויכול אף לכתחלה לסמוך על ברהמ"ז שיברך לבסוף, ומ"מ נראה דאף לדעה זו יראה לכוין להדיא בברהמ"ז לפטור מה שאכל מקודם.

וכתב הבה"ל לענין מה שאנו אוכלין אחר קידוש בשחרית לעק"ך וקיכלי"ך וכדומה, שאף לדעה ראשונה לא יברך עליהם ברכה אחרונה קודם הסעודה אלא יפטרנו בברהמ"ז, וכ"ש אם אוכל המין כיסנין גם בתוך הסעודה, ובברכת במ"מ שמברך קודם הסעודה פוטר גם אותם לכו"ע נפטרין הכל בברהמ"ז מפני דכל זה שייך לסעודה.

קביעות סעודה

כתוב בשו"ע (או"ח קסח, ו) פת הבאה בכיסנין, מברך עליו בורא מיני מזונות, ולאחריו ברכה אחת מעין שלש. ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו, אף על פי שהוא לא שבע ממנו, מברך עליו המוציא וברכת המזון.

וכתב המשנ"ב (ס"ק כד) בשם האחרונים דאם אכלו לבדו צריך שיאכל שיעור שאחרים רגילים לשבוע ממנו לבדו, ואם אכלו עם בשר או דברים אחרים שמלפתים בו הפת סגי כשאוכל שיעור שאחרים רגילין לשבוע ממנו כשאוכלין ג"כ עם דברים אחרים. אך אם אכלו לבדו ושבע ממנו, אף שאחרים לא היו שבעין ממנו לבדו, אבל כיון שאם אכלו אותו עם דברים אחרים היו שבעין ממנו, ג"כ לא אמרינן בטלה דעתו וצריך לברך עליו המוציא ובהמ"ז.

שיעור קביעת סעודה

ומה שיעור ש"אחרים רגילים לשבוע ממנו", כתב המשנ"ב שלענין עירובי תחומין (סימן שס"ח) איתא דשיעור סעודה הוא ג' או ד' ביצים, וכתבו כמה אחרונים דה"ה כאן חשיב בזה שיעור קביעת סעודה. אבל כמה אחרונים והגר"א מכללם חולקים וס"ל דאין לברך המוציא ובהמ"ז אלא כשיעור סעודה קבוע שהוא של ערב ובקר, וכמש"כ בב"י בשם שיבולי לקט, וכן מוכח באשכול שהוא סובר כן, וכן נוטה יותר לשון השו"ע. ומ"מ לכתחלה טוב לחוש לדעת המחמירים שלא לאכול ד' ביצים, וכ"ש אם הוא דבר שיש להסתפק בו מדינא אם הוא פת הבאה בכיסנין, אף דמבואר בס"ז דהולכין בזה להקל, עכ"פ בודאי יש לחוש לדעת המחמירים הנ"ל.

והנה שיעור ד' ביצים הוי 200 מל. וזה כמו כוס פלאסטיק רגיל (שהוא כ. 7oz), וזה לא הרבה, ומי שאינו חושש

לזה יש עליו על מי שיסמוך, שאינו חייב אלא כמות שהיה אוכל בסעודת הבוקר והערב.

מי שאינו רוצה לישראל בחתונה

בש"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' מא, ובעוד כמה מקומות) דן במי שאינו יכול לישראל בחתונה עד ברכת המזון ושבע ברכות, שיכול לכוון שאינו מצטרף עמהם, ואז לא התחייב בזימון. אבל מה שנוהגים לא "ליטול ידים" אבל אוכלים כל הסעודה, וגם עוגה, אינו נכון. והטעם דקביעות סעודה על פת הבא בכיסנין כשיש לו תוריתא דנהמא אם אוכל זה לבד הוא שיעור גדול שאפשר לשבוע מזה הרבה בני אדם, (כשיטת הגר"א), אבל אם אוכל גם בשר ודגים וכל המינים שאוכלין בסעודה, **הוי קביעות הסעודה במדת הפת שאוכל בסעודה כזו**, כמפורש במג"א (סימן קס"ח ס"ק י"ג), שלכן באלו שאין רוצין לחכות בסעודת נישואין עד שיברכו בהמ"ז ואוכלין מיני מזונות ממיני אפיה וגם בשר ודגים כדי שלא יצטרכו לברך אינו כלום, דבמדינה זו שאוכלין מעט פת בסעודה הוי מעט הפת דמיני מזונות שיש עלייהו תוריתא דנהמא קביעות סעודה ויצטרך לברך ברהמ"ז, ולכן יאכלו רק מיני האפיה או רק בשר ודגים ושאר המינים, וכבר ידוע דעתי בזה מרוב השואלים במדינה שאוכלין רק מעט פת בסעודה.

אבל יש כאלה שמפקקים על טענת הגרמ"פ זצ"ל, שבפשטות אפילו לפי המג"א אינו חייב לברך המוציא אא"כ אוכל פת שבדרך כלל נאכל עם דברים המלפפים את הפת, אבל עוגה אין דרך לאכול עמה דג או עוף, א"כ אין העוגה מצטרף לקביעות סעודה. כ"כ הגר"נ קרליץ שליט"ט (חוט השני ברכות ו) הובא במשנ"ב מהדורת דרשו (על משנ"ב ס"ק כד).

ועי"ע בספר שמירת שבת כהלכתה (נדף הע' קלב) שמדייק כן במשנ"ב (ס"ק כד) שכתב "ואם אכלו עם בשר או דברים אחרים שמלפתים בו הפת סגי כשאוכל שיעור שאחרים רגילין לשבוע ממנו כשאוכלין ג"כ עם דברים אחרים", משמע דווקא אם אוכל שאר האוכלין ביחד עם פה"ב, אבל אם אכל פה"ב לבד ואח"כ אוכל שאר הדברים לא נחשב לקביעות סעודה.

"קפה ועוגה" לאורחת בוקר

יש להסתפק האם נכון מה שהרבה עושים, שלארוחת בוקר אוכלים עוגה עם קפה, והשאלה הרי קובע בזה סעודת הבוקר, והרבה פעמים אוכל גם יותר מד' ביצים. והנה בש"ת התעוררות תשובה (או"ח סי' פ) כתב וז"ל רבים נוהגים שבסעודת שחרית, ובפרט בשבת ויו"ט, אוכלין פת הבא בכיסנין ואין מדקדקים שלא לאכול יותר משיעור קביעות סעודה שהיא ג' או ד' ביצים. ורבים תמהו על זה מאין להם להקל, הרי בשו"ע או"ח (סי' קסח סעי' ה) איתא שהקובע סעודה עליהם צריך לברך המוציא ואחריו ג' ברכות.

עי"ש שרוב העולם שאוכלים בבוקר בשחרית פת הבאה בכיסנין, ועיקר כוונתם הוא שלא יהיה ליבם ריקן, ואין כוונתם לאכול לחם לשבוע כמו בצהריים או בערבית, לא נקרא קביעות. ואפילו אם אחד אוכל בסעודת שחרית לשבוע כמו בצהריים, בטלה דעתו אצל כל אדם.

עוד הביא בשם הג"ר עקיבא מנחם סופר דאפשר דסומכים עמש"כ הב"י (סי' קסח) בשם השבלי הלקט (סי' קנט) ומובא באגור (סי' ריז) והסכים לזה הגר"א ז"ל כמובא בחיי אדם (כלל נד ס"ג) וק"ז החת"ס ז"ל כמובא במנהגי חת"ס (פ"ה אות ל"א), דאין חייבים אלא כשאוכל כ"כ מה שדרכם של בני אדם לקבוע עליו סעודה קבועה דהיינו סעודת ערב וצהריים, ולא שיעור ג' או ד' ביצים המובא באחרונים.

עוגה וקפה בסוכה

אבל מהמשנ"ב משמע שחולק, דיעויין במשנ"ב (תרלט ס"ק טז) בשם המאמר מרדכי שמי שאכל פת הבאה בכיסנין בשחרית בתוך הקפה וכיוצא, כמו שאנו נוהגים בכל ימות השנה, **אע"פ שאינו מברך המוציא כיון שאינו אוכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו**, (משמע רק משום שאינו אוכל מספיק, אבל אם אכל שיעור קביעות שפיר חייב לברך המוציא), מ"מ בעי סוכה שהרי הוא קובע סעודתו עליו, וכך נהגנו לברך עליה לישב בסוכה ע"ש. ונקט מילתא דשכיחא דה"ה אפילו בלא שתית קיפה כיון דקבע סעודה על הפת כיסנין.

אכילה ב"קידוש"

יש לדון על "מנהג העולם" כשאוכלים ב"קידוש" שבת בבוקר שאוכלים הרבה הרבה פת הבא בכיסנין (עוגה, עוגיות, קרקרים, בורקסים למיניהם), וביחד עם זה אוכל שאר המאכלים, (דגים, הרינג, קוגל, טשולנט, כבד, בשר וכו') א"כ לפי המבואר נחשב לקביעות סעודה וחייב לברך ברהמ"ז.

ועי' בערוה"ש (ס"ק יח) שמביא שכמה גדולים **צעקו ככרוכיא** על מה שנתפשט בדורינו בכל המדינה שבעת איזה שמחה עורכים שלחן עם כמה מיני דגים וכמה מיני בשר ואוכלים עם פת הבאה בכיסנין, ואוכלים בלא נט"י ובלא המוציא וברהמ"ז, אלא בברכת מזונות ולבסוף על המחיה, ואוכלים הרבה מאד מהגלוסקאות ומחלה האפוי על שמן שקורין בוימי"ל חלה, **ואין שום ספק בזה דצריכין ליטול ידיהם והמוציא וברהמ"ז**. ואפילו אם יזהרו שלא לאכול הרבה מהפת, מ"מ הא לדעת הגדולים שבסעיף הקודם אם שבעו מהלפתן חייבים ליטול ידיהם, אף כשאוכלים מעט פת ובוודאי כד' ביצים אוכלים. ורק מעט מהיריאים נזהרים בישבם על שלחן כזה לבלי לאכול הרבה, או שנוטלים ידיהם ומברכים המוציא על פת סתם, אבל רוב המון ישראל אין שומרים עצמם מזה, על כן בוודאי חלילה לעשות כן, אך אין בידינו למחות כידוע.

לימוד "קצת" זכות

[וכדי ללמד קצת זכות כתב הערוה"ש על פי דיוק לשון בהרי"ף, שכתב בזה"ל מסקנא היכא דאכל לה בתורת כיסנין מברך במ"מ, והיכא דאכל לה בתורת קביעותא מברך עליה המוציא וג' ברכות, ומשמע מלשונו דאינו תלוי בשיעור קביעת הסעודה אלא באופן האכילה, בין ההכנה לאכילת עראי ובין ההכנה לאכילת קבע, וזה ידוע שבאכילת סעודה גמורה פושטין הבגדים העליונים ויושבים סביב השלחן, אבל באכילות אלו חוטפין ואוכלין כמה שהן בלי הכנה, ויש אוכלין מעומד ומהלך כידוע, וסוברים דזה לא מקרי קביעת סעודה. וזה שאמרו בגמ' כל שאחרים קובעין וכו' צריך לדחוק לפירוש זה ג"כ באופן שכתבנו, וכל ירא אלקים ירחק א"ע מזה והוא רחום יכפר עון].